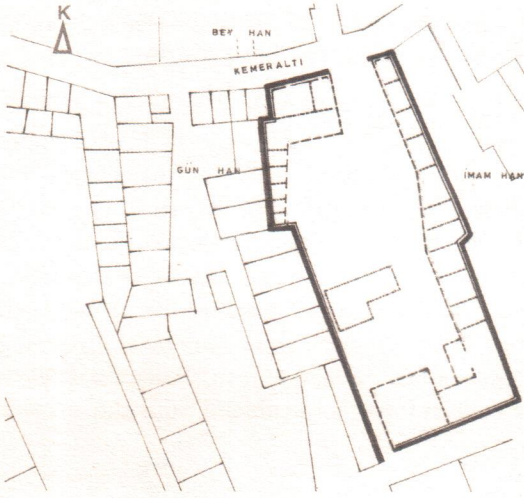
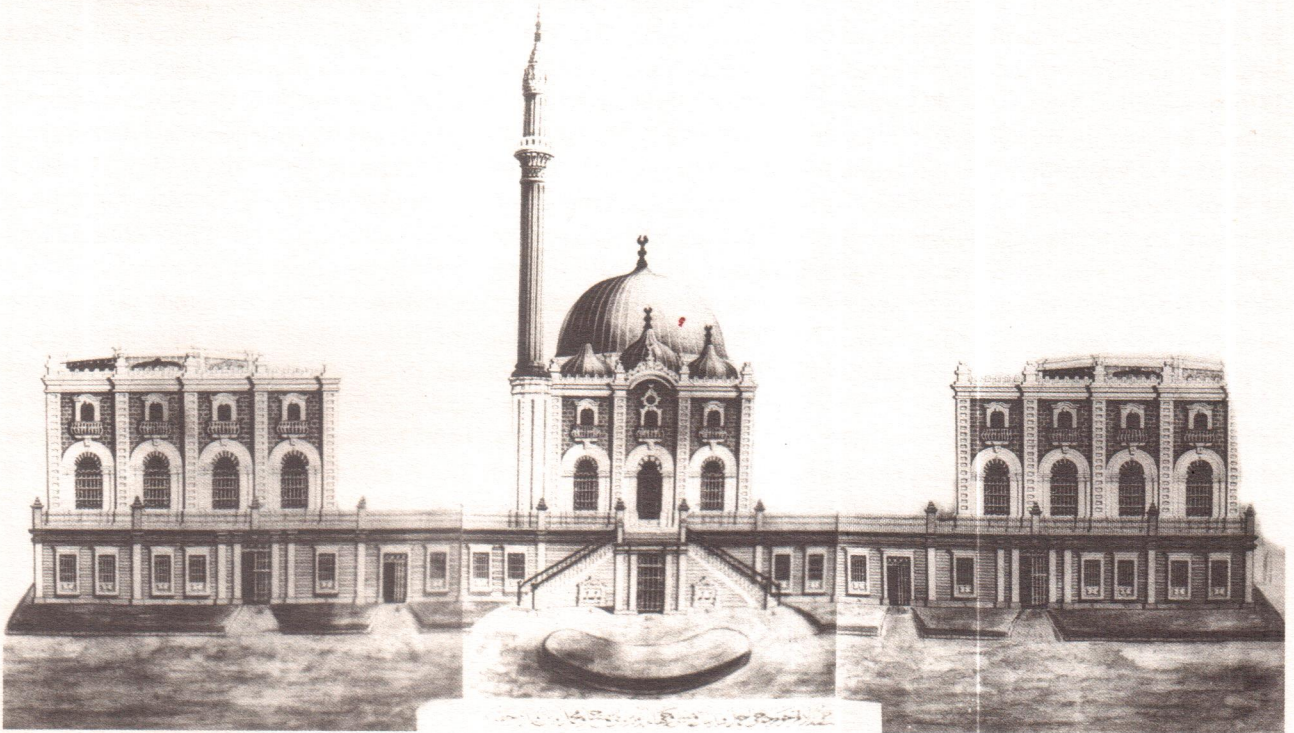

Emir Han ve bitişiğindeki yapıların bir diğer görevi de konut alanlarıyla çarşı arasında bir paravan gibi durmaktı. Yapılar bu düzen içinde, duvar gibi ayırım sağlamaktaydılar. Ancak, iki taraftan gelen baskıya dayanamayan ve ilk yenilen yapı Emir Han oldu. Cumhuriyet döneminin imar hareketlerinden etkilendi ve kaba, tanımsız han işlevinden, 19. yüzyıl başlarında Frenk Çarşısı'nda görülen ferhaneleri örnek alan bir pasaj olarak, iki katlı ve betonarme olarak yeniden inşa edildi. Bu süreç sonunda ortaya çıkan ve yeni adıyla Emirler Çarşısı'nda, gömlekçiler, kentte yeni yeni kullanılmaya başlanan radyo tamircileri, ilk Müslüman fotoğrafçılardan Hamza Rüstem ve birkaç matbaa yer aldı.

BÜYÜK SALEPÇİOĞLU HAN

Büyük Salepçioğlu Han, Kemeraltı Caddesi'nin 19. yüzyıl sonlarındaki en güzel cepheli binalarından birisi olan Kemahlıoğlu Han'ın karşısında, tek katlı basit cepheli bir yapı grubu olarak belirmektedir. Caddeye cepheli binaları, kaba taştan yapılmıştı ve aralarından hana girilmekteydi. İç kısmı, dışarısının düzenine karşı çıkarcasına, ortadaki geniş boşluğun sağına ve soluna dizilmiş ahşap yapıların oluşturduğu bir avluyu belirlerdi. Bu geniş boşlukta da düzensizlik ve karmaşa diz buyuydu. Neredeyse her türlü aktivite 3.000 m²'yi geçen bu açık alanda sağa sola serpilmiş vaziyettedir. Çoğunluğu Foça, Seferihisar, Seydiköy ve Cumaovası'ndan gelmiş mallar, yığınlar halinde ortalıkta durur, devamlı gürültü, insan bağırışları, pazarlık sesleri, atların kişnemelerine ve eşeklerin anırmaları bir-

Salepçioğlu Camii. Bir külliye olarak planlanan caminin iki yanında, zemin kat üzerinde ikişer katlı iki ayrı yapı planlanmıştı ve kentin en süslü camii olarak 1893-1894 yıllarında yapımına başlanmıştı.

Orijinalden fotoğraf baskı

birine karıştırdı. Büyük Salepçioğlu Han bu manzaralarla, 19. yüzyılın ilk yıllarında tanışmış ve 1940'lı yıllara kadar aynı şekilde gelmişti. Bu yıllardan sonra hayvan seslerine bir süre motor sesleri de karışmış ve daha sonra hayvan sesleri kesilmiş, motor gürültüleri de 1960'lı yıllarda duyulmaz olmuştu. Artık sadece insan sesleri duyulacaktı. Ancak, bu da uzun sürmemiş ve kısa bir aradan sonra Büyük Salepçioğlu Han yerine, çok katlı bir iş hanı yapılmıştı.

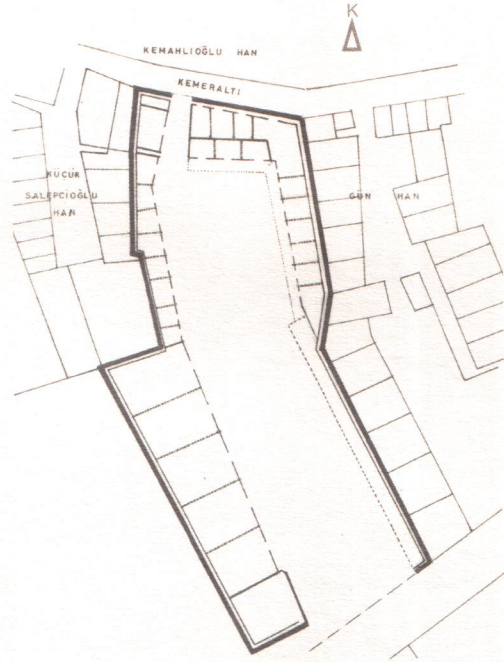
Hanın geniş giriş kapısı bir filtre gibi, iç kısımdaki karmaşayı dışarı aktarırken, süzerdi. Hanın arka kısmındaki açık alan da şanki avlunun devamıymışçasına karmaşa ve gürültüyü konut alanlarına doğru yayardı. Yani hanın arka kesiminde kapı yoktu ve tamamıyla açıktı. Burası sanki açık bir pazar alanıydı.

1904-1905 yıllarında tamamlanan Salepçioğlu Camii Külliyesi arsasının da, bu parselin içinde olduğu düşünülecek olursa, hanın caddeden iç kısımlara kadar yüz metreden fazla bir derinliği bulunmaktaydı. Camiin yapılmasıyla kısmen küçülen alandaki karmaşada fazla bir değişiklik olmamış, bu kez ibadethaneye ek olarak yapılan okul,, medrese ve diğer yapıların getirdiği kalabalık da eklenmişti.

Hana gelen mallar arasında taze meyve ve sebzenin yanında her türlü tüketim malı da bulunuyordu. Kış yaklaştıkça kent ahalisi odun ve kömürünü buradan temin eder, Kurban Bayramı öncesi de kurbanlığını yine bu geniş alandan seçerdi. Ancak, avluda pek fazla sanayi ve ithal ürün görülmez, tamamıyla iç üretim malları pazarlanırdı. Geniş avlusunun etrafındaki odaların büyük kısmı da kente ve Ege'i üreticilere hizmet eden tamirci, satıcı ve simsarlarca doldurulmuştu. Dip kısımda, bazılarında, ayakçı tabir edilen yersiz ve yurtsuz, geçici işlerle yaşayan kişilerin konakladığı olurdu. Hanın önemli bir diğer görevi ve Ege'de bu denli tanınmış olmasına sebep olan araba yapım işiydi. İki veya tek atın çektiği yük arabaları ve faytonların, Ali Paşa Meydanı'na ek olarak burada da imal ve bakımlarının yapıldığı bilinmekte ve Mehmet Usta'yla, Bornovalı Yorgo'ya ek, Agop ve Bocas Usta, hanın en önemli kişileri arasında yer almaktaydı. Hüseyin Seyfi ve Emin Ustalar da, Müslüman sanatkar olarak isim yapmışlardı. Bu isimler zaman içinde giderek silindi ve yerlerini motor ve karoser ustaları aldı. Bu kez Kemal, Hacı Mehmet ve Refik Ustalar ortaya çıktı³⁰.

Arka kısmındaki açıklığa cami yapılmadan önce han, Karanlık Sokak'a (918 Sokak) kadar uzanırdı. Camiin yapılmasıyla birlikte, hanla arasında bir sokak oluştu ve Şamlı Sokağı adını aldı. Yanındaki sokak da Salepçioğlu Camii Sokağı (917 Sokak) adıyla anıldı. Hanın eski haline bakarak, cami yapılmadan önce arka kısmında İstanköy Hamamı'nın yer aldığı görülmekteydi. Ön cephesindeyse, değişimin olduğu 20.yüzyıl başlarında, her hangi bir farklılaşma yaşanmadı. Giriş kapısı yine kısmen özenli taş işçiliği ve kemeriyle durmaktaydı. İç kısımdaki yapılarıysa kırma çatılı ve bazıları ahşap dikmelerle korunan revaklarıyla yer yer tek ve bazıları da grup olarak iki katlı halleriyle ticari hayata katılırlardı. Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne geçtikten sonra yapının içinde İşportacılar Çarşısı adıyla, Kemeraltı'ndaki işportacıları toplayan bir pazar/panayır alanı kuruldu. Bu iş pek rağbet görmeyince de yapı aynı kurum tarafından 1970 yıllarında yıktırıldı.

Hanın, Salepçioğlu Camii yapılmadan, Salepcizade Hacı Ahmet Efendi'ye ait olduğu ve 1893 tarihli vakfiyede, Kemeraltı Caddesi üzerinde ve Hacı Mahmud Sokağı'nın başında olan "Büyük Hanın derununa bir cami ve medrese

³⁰ Fardhoulis, P. et Cie., a.g.e.

yapılmasını vasiyet ettiği görülmektedir³¹. Camiin 1904-1905 yıllarında tamamlandığı bilindiğinden, Ahmet Efendi'nin sağlığında mı yoksa sonradan mı bitirildiği bilinmemektedir ancak, yapımı hayli uzun süren külliye inşaatına vasiyet yıllarında başlanmış olunmalıydı. Zira 1895 yılı itibarıyla camiin inşaatına başlanmış ve bu işe, Gürcü Emin Efendi'nin 'nezaret' etmesinin uygun bulunduğu belirtilmişti³². Ahmet Efendi, camiin bir külliye şeklinde ele alınmasını arzu etmiş, bu nedenle de ibadet kısmı zeminden yükseltilerek, Hacı Hüseyin ve Kestane Pazarı Camileri gibi üst katta yapılmıştı. Ancak, bu kez alt katlara dükkanlar değil, çok sayıda oda yapılmıştı. Bunlar okul, medrese ve çeşitli eğitim mekanlarıydı. Diğer hanlarda olduğu gibi alt kat vakıf için gelir elde etmeye değil, eğitime yönelik planlanmıştı zira, vakfedenin hanlardan elde ettiği kafi derecede iradı bulunmaktaydı. Camiin yapımına da özen gösterilmiş, dönemin modası olan bozuk barok stilde, yeşil porfir taşı ve beyaz mermer bolca kullanılmıştı. Kurşun kaplı kubbesiyle fantezi bir görünüm de arz ediyordu. İlk minaresi daha sonra yıkılmış ve 1927 yılında yeniden yaptırılmıştı. İzmir eşrafından olan Salepçi[zade]oğlu Hacı Ahmet Efendi'nin, 1888-1889 yılları arasında Urla'da, Fatih İbrahim Bey Camii'ni, halkın yardımları ve delaletiyle onarttığını da biliyoruz.

1810-1895 yılları arasında yaşamış olan Hacı Ahmet Sait Salepçioğlu, aslen Niğdeli olup İzmir'e sonradan gelip yerleşmişti. Esas ticari sahasıysa zeytinyağı ticaretiydi. Bunun yanında deve kervanlarının da sahibiydi. İzmir'in yakın çevresiyle mal alışverişinde bulunmuş ve tabiatıyla nakliye konusunda uzmanlaşmıştı. Bu sayede gelirini artırmış ve de kendi adıyla anılan hanlarını develerinin konaklama noktası ve mal depolama alanı olarak kullanmıştı. Bu nedenle, Büyük Salepçioğlu Han ulaşım konusunda ön plana çıkmıştı. 20. yüzyılın ortalarından sonra uzun süre, özellikle Gümüldür ve Kesre otobüslerinin hareket yeri bu hanın avlusu olmuştu.

Büyük Salepçioğlu Han. Yük ve yolcu arabalarının istasyonu ve de "tamirhanesi" olarak görev yapan hanın arka kesiminde daha cami yapımına başlanmamıştır ve arka planda Türk mahalleleri bir amfi gibi Kadife Kale'yle Eşrefpaşa Mezarlıkları arasına yayılmıştır. Anonim, Kartpostal baskı, S.j. Daponte Smyrne, 1890 yılları

³¹ Andria, Jacob de, Timoni, J., ve Publication de l'Association des Amies des Antiquités d'Izmir et ses Environs, a.g.e.

³² Aktepe, M., a.g.e.

KÜÇÜK SALEPÇİOĞLU HAN

Küçük Salepçioğlu Han, Büyük Salepçioğlu Han'a, cepheye göre sol yandan bitişik ve benzer türden işlevlere pek sahip olmayan bir yapıydı. Sağ yandan da Büyük Barut Han'a yapışmıştı. Girişi de cephesinin ortasında, sağ ve solunda yer alan iki dükkan arasındaydı. Ancak bu giriş, adaşındaki gibi kemerli değil, düz atkılı yapılmıştı. İç kısmında genellikle iki katlı, kırma saçak çatılı ahşap binalar, avluyu üç yönden sarardı. Giriş tarafı kapalı olduğundan ve parsel formunun da etkisiyle hanın avlusu, bozuk dikdörtgen bir form oluşturmaktaydı. Dip tarafındaki yapıların genişliğinden ve tek katlı olmasından, buranın bir süre ahır olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktaydı. Diğer iki katlı ünitelerse konaklama amaçlı yapı gruplarıydı. Bunlar doğrudan avluya açılmazlar, önlerinde ahşap döşemeli ve zeminde, hanın avlusundan yüksek, açık bir koridora bakarlardı. Sağda ve soldaki odaların toplamı her kat için on ikiydi. Dip kısımda ahırın üzerindeyse oda bulunmuyordu. Diğer konaklama yapılarındaki gibi burada da odaların dışarıya, kapı dışında, düşey dikdörtgen ve giyotin tarzı açılan birer penceresi vardı.

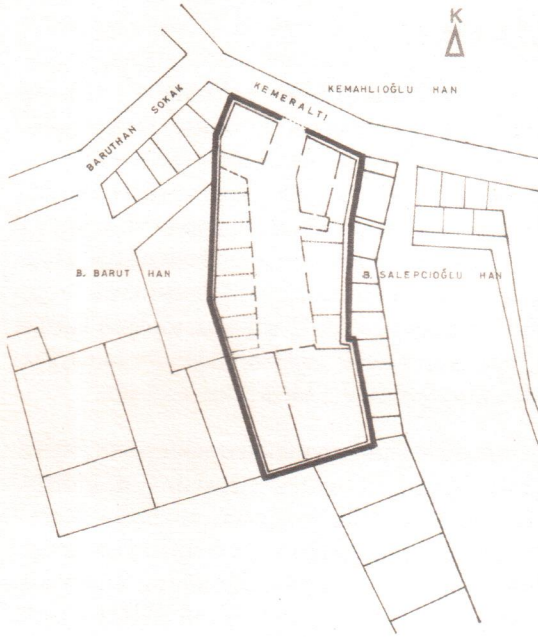
Yapının gerek kullanımı ve gerekse iç düzenlemesi oldukça disiplinli kullanıldığının imajını vermekteydi ve bu nedenle Kemeraltı Caddesi'nin ilk düzenli oteli olarak kabul edilmekteydi. Ancak, 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde, diğer otellerde görülen modernizasyona uyamadı ve köhnedi. Süreç içinde de konaklamada kaybolan cazibesini, içinde barındırdığı hizmet sektörü kullanımlarıyla karşılamaya çalıştı. Bununla beraber üst katları uzun zaman otel olarak hizmet verdi. 1940'lı yıllara gelindiğinde yapının hala otel türünde kullanıldığını biliyoruz. Hatta bazı odalarında gece kulüplerinde çalışan kadınların sürekli kaldığı da olmaktaydı. Han, diğer bir ününü de İkinci Dünya Savaşı sırasında İzmir'e gelen göçmenlerin geçici barınmasında kullanılmasıyla yapmıştı. Adaşının aksine, imalat ve tamirat işlerine girmeyen han, otel kullanımını 1950'li yıllara kadar sürdürdü. Yıkılıncaya dek odalarında her türden insan yatıp kalktı ve bazen pansiyon olarak kullanıldı.

Alışveriş Yapan Kadın.

El terazileriyle seyyar satıcılar kıyıda köşede, çarşı içinde ve ona erişen işlek yolların kenarlarında sık sık görülürdü. Kadınların alışveriş yapmasına seyrek rastlansa da olağan bir olaydı ve daha ziyade orta yaşın üzerinde olurlardı. Satıcılarla her zaman pazarlık yapma imkanı da vardı.

Anonim, Fotoğraftan parça baskı. Nea Synora, A.A., Livanni, 1920 yıllar

Küçük Salepçioğlu Han'ın hayatı, Kemeraltı Çarşısı gibi karmaşa içinde geçti ve kurulduğu yıllardan sonra bölgesel ihtisaslaşmasını da bu süreçte devam ettirdi. Genellikle Urla ve Ödemiş yöresinin insanları bu hana gelmekteydi.

Yapının adından ötürü, Büyük Salepçioğlu Han'la aynı kişinin vakfına ait olup olmadığı konusunda kesin bilgiler bulunmamakla beraber, yapılış yılları arasında paralellik vardı. Ancak, Salepçioğlu Camii vakfiyesinde, bu hanın adı geçmemekteydi. Belirtilen han: "Han-ı kebir-i mezkur derununda..."³³ ifadesiyle Büyük Salepçi Han'dı. Sonuçta, yapının kaderi de büyük adaşıyla aynı olmuş ve birleşerek yeni adıyla Salepçioğlu Çarşısı'nı yaratmıştı.

Gerek Barut Hanların ve gerekse Salepçioğlu Hanların, İzmir'in yakın çevre yerleşmeleriyle sıkı ilişki içinde olmaları, yöreyi parçalı bir garaj hüviyetine sokmuştu. Kestelli Caddesi ve daha ziyade Eşrefpaşa'dan, Konak Meydanı'na, Hastane yanından inen yolun aşılmasıyla, Beyler Sokaklarından katır, at ve eşeklerle, daha sonralarıysa kamyon ve otobüslerle insanlar ve mallar buralara geldi. 1930'lu yıllardan itibaren motorize olan bu trafiğin yoğunluğuna bağlı olarak kentte tesis edilen yirmi taksi durağından onaltı araçlık birisi de bölgenin arka kesiminde bulunan Salepçioğlu Camii'nin bulunduğu sokakta konumlanmıştı.

Salepçioğlu Camii ve Kemeraltı Hanları. Kemeraltı Camii'nden alınmış görüntüde ön planda Tellalbaşı Han'ın çatısı görülmektedir. Solda, Büyük Salepçioğlu Han'ın avlusundaysa ağaçlar gölge yapacak kadar irileşmiştir. Eşrefpaşa mezarlıklarının servileriye mezarlıklar gibi bakımsızlıktan yozlaşmaya başlamıştır. Fotoğraf, 1930 yılları

³³ Aktepe, M., a.g.e.